

лінгвосинергетичних досліджень вважаємо вивчення синергетичної природи алюзивних засобів та явища алюзії взагалі на матеріалі англійської мови і не тільки.

Література

- Алефиренко Н. Ф. Методологические основания исследования проблемы вербализации концепта / Н. Ф. Алефиренко // Вестник ВГУ. – 2004. – № 2. – С. 60-66. – (Серия Гуманитарные науки).
- Базылев В. Н. Рецензия: Алефиренко Н. Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры. – М. : Academia, 2002. / В. Н. Базылев // Вестник РУДН. – 2005. – №7. – С. 208–211. – (Сер. Лингвистика).
- Воробйова М. Аллюзивні неологізми сфери культури / Марина Воробйова // Наука і освіта у глобалізованому світі : традиції, сьогодення, перспективи : матеріали міжнар. науково-практ. Конференції, 17-18 жовтня 2013 р., м. Умань. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – С. 20-23.
- Єнікєєва С. М. Синергетичні аспекти семантичної деривації (на матеріалі сучасної англійської мови) / Санія Маратівна Єнікєєва // Вісник Житомирського державного університету ім. Івана Франка. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. – № 32. – С. 140–144.
- Єнікєєва С. М. Синергодериватологія : синергетичний аспект дослідження вербокративних процесів / Санія Маратівна Єнікєєва // Мова і культура. – 2011а. – Вип. 1, т. 7. – С. 442-448.
- Єнікєєва С. М. Система словотвору сучасної англійської мови : синергетичний аспект (на матеріалі новоутворень кінця ХХ – початку ХХІ століть) : автореф. дисс... д. філол. н. 10.02.04 / С. М. Єнікєєва. – Київ, 2011б. – 34 с.
- Пихтовникова Л. С. Прагматистика дискурса в свете лингвосинергетической парадигмы / Л. С. Пихтовникова // Когниция, коммуникация, дискурс. – 2016. – №13. – С. 114-130.
- Селиванова Е. Механизмы неологизации в синергетике языка и этноса / Елена Селиванова // Мовознавчий вісник. Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 12-13. – С. 199-202.
- Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2010. – 844 с.
- Haken H. Synergetics : An Introduction / Hermann Haken. - Springer Science & Business Media, 1983. – 390 p.
- Köhler R. Synergetic Linguistics / R. Köhler // Contributions to Quantitative Linguistics / R. Köhler and B. V. Rieger (eds.). – Kluwer Academic Publishers, 1993. – P. 41-51.

УДК: 811.111:81'373

ГОЛОВКО О. М., БОДНАР Ю. С.
(Запорізький національний університет)

СПЕЦИФІКА ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПТУ *МИСТЕЦТВО* У ТВОРІ Д. БРАУНА «ЯНГОЛИ І ДЕМОНИ»

У статті розглядається специфіка реалізації концепту *МИСТЕЦТВО* у творі Д. Брауна «Янголи і демони». Дослідження зосереджено на лексичних одиницях, які власне трактують поняття «мистецтво». Усі марковані вербалізатори поділені на групи, що дає змогу зрозуміти специфіку відтворення цього ментального конструкту у вигляді мовних знаків.

Ключові слова: концепт, мистецтво, вербалізація, когнітивний.

Головко О. М., Боднар Ю. С. Специфика вербализации концепта ИСКУССТВО в произведении Д. Брауна «Ангелы и демоны». Статья рассматривает специфику реализации концепта ИСКУССТВО в произведении Д. Брауна «Ангелы и демоны». Исследование сосредоточено на лексических единицах, которые собственно трактуют понятие «искусство». Все маркированные вербализаторы разделены на группы, что дает возможность понять специфику воспроизведения этого ментального конструкта в виде языковых знаков.

Ключевые слова: концепт, искусство, вербализация, когнитивный.

Golovko O., Bodnar Yu. Peculiarities of Instantiation of the Concept ART in the Novel “Angels and Demons” by D. Brown. This article examines linguistic ways of instantiation of the concept of ART in “Angels and Demons” by D. Brown. The concept under consideration belongs to the fundamental concepts holding a central position in the worldview of linguistic communities. Since this mental structure is represented with a considerable number of linguistic items, the research is concentrated on lexical units that construe the notion of “art”. All marked words are divided into groups, thus giving an opportunity to understand the linguistic peculiarities of instantiation of this mental structure to the fullest degree. We’ve discovered such groups of lexical units as outstanding people of arts, occupations in the sphere of art, art periods, materials used in art, architecture, sculpture, painting, literature, etc. Groups of architecture and sculpture are represented with the biggest number of marked words, thus demonstrating the essence of the concept ART to the extent possible. The research also shows the differences in traditional definition of the “art” and the author’s vision represented in the book. Our findings show that Dan Brown views “art” as an occupation requiring knowledge or skill, works created by artists, source of inspiration and aesthetic pleasure, mean of expressing sacred religious meanings, and tool of strengthening the science and fighting the church. The notion of “art” is represented as a material phenomenon rather than a spiritual part of the human’s culture, thus underlining the idea of opposition in the novel “Angels and demons”. Even the title of the book is based on antonyms; this device gives us a hint about a confrontation of angels and demons, good and evil, religion and art, science and religion in the book. Antagonism provides us with an opportunity to conduct an extensive investigation and receive a deeper understanding of the concept ART in this novel.

Key words: concept, art, verbalization, cognitive.

Когнітивна лінгвістика, яка досліджує, яким чином ментальні змісти реалізуються у вигляді мовних знаків, характеризується стрімким розвитком. Одним із фундаментальних понять когнітивної лінгвістики є концепт, мовне втілення якого дає змогу отримати безпосереднє уявлення про певні ментальні образи [Суржанская 2012, с. 6].

Складно переоцінити внесок Італії в культурну й зокрема архітектурну спадщину світової спільноти, адже всім відомі такі шедеври як Собор Св. Петра, Сікстинська капела або Фонтан ді Треві. Не можна заперечити й той факт, що творчість та життєвий шлях таких митців як Лоренцо Берніні, Мікеланджело та Рафаель завжди привертала увагу мистецтвознавців. Не дивлячись на чисельні дослідження мистецтва Італії й Риму зокрема, у 2000 році вийшов роман Д. Брауна «Янголи та демони», в якому було запропоновано абсолютно неочікуваний та навіть скандальний підхід до розуміння найвидатніших пам'яток мистецтва. Зважаючи на те, що роман був виданий лише у 2000 році, дослідження мовної реалізації концепту МИСТЕЦТВО у цьому творі дасть нам змогу представити його сучасне уявлення, що й пояснює **актуальність** нашої наукової розвідки, яка, окрім того, підкріплюється відсутністю подібних досліджень.

Мета дослідження – визначення специфіки реалізації концепту МИСТЕЦТВО у творі Д. Брауна «Янголи і демони». **Об'єктом дослідження** є концепт МИСТЕЦТВО. **Предметом дослідження** є особливості вербалізації концепту МИСТЕЦТВО у творі Д. Брауна. **Матеріалом дослідження** став роман Д. Брауна «Янголи і демони».

Не дивлячись на той факт, що концепт є одним з фундаментальних понять когнітивної лінгвістики, цей конструкт не має загальноприйнятого тлумачення через свою складність. На сучасному етапі розвитку когнітології опубліковано багато робіт, що по-різному трактують термін «концепт». Одним з найперших цей термін почав вживати і спробував дати визначення С. О. Аскольдов. На його думку, «концепт це мисленнєве утворення, яке заміщує нам у процесі мислення невизначену безліч предметів одного й того ж роду» [Аскольдов 1997, с. 269]. Є. С. Кубрякова, в свою чергу, запропонувала тлумачити концепт як «багатомірний мисленнєвий конструкт, що відображає процес пізнання світу, результати людської діяльності, його досвід і знання про світ, що зберігає інформацію про нього» [Кубрякова 1996, с. 90-93].

Свою дефініцію запропонували З. Д. Попова та І. А. Стернін і визначали концепт як «дискретне ментальне утворення, яке є базовою одиницею мисленнєвого коду людини, з відносно впорядкованою внутрішньою структурою, є результатом пізнавальної (когнітивної) діяльності особистості й суспільства та несе комплексну енциклопедичну інформацію про відображуваний предмет або явище, про інтерпретацію цієї інформації суспільною свідомістю і ставлення суспільної свідомості до цього явища або предмета» [Попова, Стернін 2006, с. 24]. Отже, можна абсолютно впевнено стверджувати, що концепт є ментальним утворенням, має культурну цінність, характеризується наявністю смислової домінанти й «обростає» семами, він також здатний реалізуватися на мовному рівні.

Концепт МИСТЕЦТВО є одним із домінуючих у творі «Янголи та демони», адже події роману розвиваються у столиці Італії – Римі, який є колискою мистецтва, архітектури і культури в цілому. Само по собі це ментальне утворення належить до так званих базових концептів, які займають центральне місце у картинах світу багатьох національно-мовних спільнот і представлені великою кількістю вербалізаторів взагалі, та в романі зокрема.

Варто нагадати, що поняття «мистецтво» трактується, як: «1. Творче відображення дійсності в художніх образах, творча художня діяльність. Сфера творчої художньої діяльності. 2. Досконале вміння в якійсь галузі, справі; майстерність» [Великий тлумачний словник сучасної української мови 2005, с. 668]. Словник Мерріама-Вебстера, в свою чергу, наводить наступне тлумачення терміна «мистецтво»: «1. Щось, що створене за допомогою уяви та навичок, що є втіленням краси чи відображенням важливих ідей чи почуттів. 2. Витвори, створені митцями: картини, скульптури та інш., що створені для задоволення естетичних потреб чи висловлення важливих ідей чи почуттів. 3. Методи та навички, що

використовуються для створення картин та скульптур» [Merriam-Webster Dictionary]. Наше дослідження, із свого боку, доводить, що концепт МИСТЕЦТВО у творі Д. Брауна є складним ментальним конструктом з багатошаровою структурою і значною кількістю вербалізаторів. Саме таким його представляє автор:

1. Мистецтво – це різновид професійної діяльності людей у певних сферах:
 - *"Architect?" Vittoria said. "I thought he was a painter!"*
 - *"He was both, of course. They all were. Michelangelo, da Vinci, Raphael."*
 - *Gianlorenzo Bernini was the second most famous sculptor of all time, his fame eclipsed only by Michelangelo himself.*
2. Мистецтво – це історична спадщина об'єктів, що мають надзвичайну матеріальну і культурну цінність:
 - *"The Vatican is a fortress because the Catholic Church holds half of its equity inside its walls-rare paintings, sculpture, devalued jewels, priceless books... then there is the gold bullion and the real estate deeds inside the Vatican Bank vaults."*
 - *"The Vatican Museum housed over 60,000 priceless pieces in 1,407 rooms-Michelangelo, da Vinci, Bernini, Botticelli."*
3. Мистецтво – це джерело натхнення, естетичної насолоди та сильних вражень:
 - *"As always, Langdon felt a chill as he entered the cavernous room. It was a remarkable fusion of engineering and art."*
 - *"Bernini's masterful fountain sizzled before him with a fearful sorcery. The foaming pool sent a magical mist upward, lit from beneath by underwater floodlights. Langdon sensed a cool electricity in the air."*
4. Мистецтво – це метод вираження священних смислів християнської віри й створення сприятливого релігійного середовища:
 - *"Gianlorenzo Bernini was celebrated for his intricate, holy sculptures of the Virgin Mary, angels, prophets, Popes."*
 - *"Renaissance architects lived for only two reasons - to glorify God with big churches, and to glorify dignitaries with lavish tombs."*
5. Мистецтво – це спосіб зміцнити позиції науки, тим самим підриваючи авторитет церкви:
 - *"John Milton was an Illuminatus. He composed the poem for Galileo to publish in Folio 5... far from the eyes of the Vatican."*
 - *"...the sculptures had to look like the rest of the artwork in Rome... artwork that the Vatican would never suspect belonged to the Illuminati."*

В основу назви роману «Янголи і демони» лягли антоніми, що вже наштовхує нас на роздуми про ідею антагонізму, боротьбу янголів та демонів, добра і зла у творі Д. Брауна. Мистецтво не залишилось осторонь цього протистояння, воно стало інструментом війни між релігією та наукою. У той час як церква наймала скульпторів, архітекторів та митців для створення шедеврів, які б прославляли її велич та могутність, деякі діячі мистецтва таємно вшановували науку у своїх роботах. Ден Браун втягає мистецтво у конфлікт двох основоположних типів світогляду і врешті-решт починає протиставляти його інституту церкви.

Варто зазначити, що таке рішення автора дає нам можливість глибше й всеохопливіше проаналізувати концепт МИСТЕЦТВО, адже взаємодія мистецтва й релігії у творі дозволяє розкрити всю антагоністичність цієї трихотомії. Місце дії в романі вплинуло на мовні засоби реалізації концепту МИСТЕЦТВО. Оскільки події розвиваються в Римі, колиці європейської цивілізації й архітектурній перлині світу, найбільшими групами вербалізаторів стали ті, що позначають об'єкти й елементи таких сфер мистецтва, як архітектура та скульптура. Пропонуємо розглянути їх послідовно.

1. Видатні діячі мистецтва – *Michelangelo, Leonardo da Vinci, Gianlorenzo Bernini, Botticelli, Raphael Santi, Bramante, Annibale Gatti, Claude Monet, Pinturicchio, Sir Arthur Conan*

Doyle, Guy de Maupassant, Chaucer, Shakespeare, John Milton, Mahler (Gustav), Irving Berlin, Louis Armstrong, Elvis Presley, Sting, Madonna Ciccone, Peter Sellers, Sophia Loren.

“As he drew near, Langdon recognized the work was pure **Bernini**-the intensity of the artistic composition, the intricate faces and flowing clothing, all from the purest white marble Vatican money could buy.”

“Perched precariously on the upper stacks he found the fattest ledgers of all-those belonging to the masters of the Renaissance-**Michelangelo, Raphael, da Vinci, Botticelli.**”

Ми об'єднали відомих діячів мистецтва з усіх сфер в одну групу, адже багато з цих видатних людей були талановитими у декількох видах мистецтва, тому було б недоцільним ділити ці вербалізатори на окремі підгрупи.

2. Назви професій, пов'язаних з мистецтвом – *art teacher, artist, sculptor, painter, poet, art historian, architect.*

“Although very familiar with Bernini's work, Langdon knew the **sculptor** had been far too prolific for any nonspecialist to know all of it.”

“**Art historians** knew the fountains marked the exact geometric focal points of Bernini's elliptical piazza, but it was an architectural oddity Langdon had never really considered until today.”

3. Періоди та стилі мистецтва – *Renaissance, Rococo, Victorian, Baroque, eclectic (style), colonial French (style).*

“Half of the sculpting done in **Renaissance and Baroque** Rome was for the funeraries.”

“Vittoria and Langdon followed in silence as Commander Olivetti led them down a long **rococo** corridor, the muscles in his neck pulsing with rage.”

4. Матеріали, що використовуються в мистецтві – *granite, glass, steel, stone, tile, marble, alabaster, red brick, porcelain, wood, oil, brass, leather, plastic, gold, bronze, polyurethane.*

“It had a **red brick** facade, an ornate balustrade, and sat framed by sculpted symmetrical hedges.”

“As the two men ascended the stone path toward the entry, they passed under a gateway formed by a pair of **marble** columns.”

5. Архітектура:

а) Архітектурні типи будівель та споруд – *church, cathedral, chapel, tabernacle, abbey, monastery, convent, parochial school, sanctuary, tomb, shrine, mausoleum, pyramid, fortification, citadel, bastion, museum, university, labyrinth, maze, palace, barracks.*

“The men jostled in the candlelit **tabernacle**, whispering excitedly and consulting with one another in numerous languages, the universal tongues being English, Italian, and Spanish.”

“The complex contained endless dark locations-maintenance closets, heating ducts, gardening sheds, bedroom wardrobes, even a **labyrinth** of underground tunnels.”

У творі використовується значна кількість вербалізаторів, що позначають архітектурні типи будівель та споруд різноманітного призначення – меморіальна, захисна, житлова, громадська, декоративна, ландшафтна та інші. Найчисельнішими є споруди культового призначення, тобто ті, що використовувались для проведення богослужінь та релігійних обрядів. Такий підхід ще раз підкреслює ідею протистояння у творі, і в цьому випадку релігія має значну перевагу над мистецтвом та наукою.

б) Архітектурні елементи будівлі – *hallway, sliding door, bay window, roof, chamber, room, floor, wall, tunnel, corridor, ceiling, cupola, dome, façade, tread, ballroom, alcove, atrium, staircase, oculus, columned walls, ossuary annex, undercroft, crypt, apse, dome, portal, chapel, recess, niche.*

“Now he rested in the most sacred of tombs, buried five stories down, directly beneath the central **cupola** of the basilica.”

“Langdon strode silently behind Vittoria and Kohler as they moved back into the main **atrium** where Langdon's bizarre visit had begun.”

с) Малі архітектурні форми – *pillar, column, fountain, obelisk, altar, gravestone, balustrade, gateway, garth, sarcophagus, relief, archway, frieze.*

“The decaying **columns** looked like toppled gravestones in a cemetery that had somehow avoided being swallowed by the metropolis surrounding it.”

“As he hit the floor on the other side, the marble **columns** of the **balustrade** exploded in a storm of bullets.”

д) Визначні пам'ятки архітектури – *Pyramid of Giza, Roman Coliseum, Roman Forum, St. Peter's Basilica/Church, Palace of the Tribunal, Church of St. Ann, St. Peter's Square, the Sistine Chapel, the Chigi Chapel, church of Santa Maria del Popolo, the Pantheon, Notre Dame, Apostolic Palace, Versailles, Louvre, the Triton Fountain, The Fountain of the Four Rivers, the church of Saint Agnes in Agony, Margherita Bridge, church of Santa Maria della Vittoria, Castel Sant' Angelo, Bridge of Angels/Ponte Sant'Angelo, Courtyard of the Belvedere, St. Peter's tomb, Niche of the Palliums.*

“Could it be that here in this tiny **Chigi Chapel**, the world-renowned Bernini had placed a sculpture that pointed across Rome toward the next altar of science?”

“To the utter astonishment of the cardinals, the camerlegno had entered the **Sistine Chapel** with two BBC reporters—a man and a woman—and announced that they would be transmitting his solemn statement, live to the world.”

Ця група представлена чималою кількістю вербалізаторів, адже Рим сам по собі є довершеною пам'яткою архітектури. Необхідно зазначити, що переважна більшість вищезгаданих архітектурних перлин репрезентує інститут церкви у трихотомії «релігія-наука-мистецтво», тому що їхнім головним функціональним призначенням є проведення релігійних таїнств та ритуалів.

6. Скульптура – *sculpture, statue, bust, bas-relief, relief, monolith; St. Peter's Throne (Lorenzo Bernini), Bernini's Fountain of the Four Rivers, Bernini's Triton Fountain, Bernini's statue of Triton and Neptune, the Ecstasy of St. Teresa (sculpture by Lorenzi Bernini), Habakkuk and the Angel (sculpture by Lorenzi Bernini), Daniel and the Lion (sculpture by Lorenzi Bernini), Apollo and Daphne (sculpture by Lorenzi Bernini), David (sculpture by Michelangelo), Moses (sculpture by Michelangelo), the statue of the Blessed Mother Mary.*

“The note indicated that the famous Bernini sculpture, **The Ecstasy of St. Teresa**, shortly after its unveiling, had been moved from its original location inside the Vatican.”

“A flawless tribute to water, **Bernini's Fountain of the Four Rivers** glorified the four major rivers of the Old World—The Nile, Ganges, Danube, and Rio Plata.”

Можна помітити, що декілька лексичних одиниць, представлених у групі «скульптура» вже зустрічались серед вербалізаторів групи «архітектура». Справа в тому, що певні архітектурні пам'ятки, згадані у творі, містять в собі визначні скульптури, які відіграють важливу роль у авторській ідеї протистояння. Саме тому ми вирішили доцільним включити ці вербалізатори в обидві групи.

7. Живопис – *painting, oil painting, fresco, depiction; “The Mona Lisa” (by da Vinci) “The Last Judgment” (fresco by Michelangelo), “Galileo and Milton” (by Annibale Gatti), “Water Lilies” (by Claude Monet).*

“To the left was an **oil painting** of the Virgin Mary, and beside that was a laminated periodic table of elements.”

“Close encounters with history always left Langdon numbed with reverence... like seeing the brushstrokes on **the Mona Lisa**.”

8. Декоративне мистецтво – *décor, adornment, mosaic, tapestry, chandelier, throne, floor vase, divan, carpet, woodwork, bookend, crucifix, cruciform, medallion, jewel.*

“Sneering up at them from the floor was the image of a skeleton—an intricately detailed, marble mosaic depicting death in flight.”

*“The decor was unexpected-traditional colonial French-a cherry **divan**, porcelain **floor vase**, and scrolled **woodwork**.”*

9. Мистецтво слова – *literature, literary, book, folio, volume, diary, manuscript, papyrus, newspaper, journal, letter, cover sheet, title, headline, couplet, verse, lettering, calligraphy, ambigram; the Bible, Holy Scripture, the Holy Bible, “Paradise Lost” (by John Milton).*

*“They contain over 20,000 **volumes** and are rumored to hold such treasures as Leonardo da Vinci's missing **diaries** and even unpublished **books** of the **Holy Bible**.”*

*“His **book** was virtually unknown in mainstream **literary** circles, but it had developed quite a following on-line.”*

10. Кінематограф – *cartoon, cinema, melodrama, Mickey Mouse, “Star Trek”.*

*“On Langdon's wrist, **Mickey Mouse** glowed happily as if enjoying the dark: 9:33 P.M.”*

*“Not just labs. We've got supermarkets, a hospital, even a **cinema**.”*

11. Фотографія – *image, negative, photograph.*

*“Lining the corridor were dozens of framed, black-and-white **images**. They looked like chaotic **negatives** of random streaks and spirals.”*

*“He gazed at the tiny streak in the **photograph** and wondered what his buddies in the Harvard physics department would say when he told them he'd spent the weekend hanging out in a Large Hadron Collider admiring Z-particles.”*

12. Музика – *symphony, country music, singing, cassette, tape deck.*

*“As if to accentuate the collegiate atmosphere, two longhaired hippies hurled a Frisbee back and forth while enjoying Mahler's Fourth **Symphony** blaring from a dorm window.”*

*““Do you like Reba?” the pilot asked, jamming a **cassette** into the **tape deck**.”*

Ми прийшли до **висновку**, що концепт МИСТЕЦТВО має такі виміри у творі «Янголи і демони»: різновид професійної діяльності людини у певних сферах; сукупність об'єктів, що становлять культурну й матеріальну цінність; джерело натхнення та естетичної насолоди; метод вираження релігійних смислів; спосіб боротьби з інститутом церкви. Можна сказати, що цей концепт широко представлений на лінгвальному рівні.

Що стосується вербалізаторів цього концепту, то нам вдалось виділити наступні групи: видатні діячі мистецтва, назви професій, пов'язаних з мистецтвом, періоди та стилі мистецтва, матеріали, що використовуються у мистецтві, архітектурні типи будівель та споруд, архітектурні елементи будівлі, малі архітектурні форми, визначні пам'ятки архітектури, скульптура, живопис, декоративне мистецтво, мистецтво слова, кінематограф, фотографія, музика. У творі найбільш репрезентативними є такі сфери мистецтва як архітектура та скульптура, адже пам'ятки саме цих видів художньої діяльності найефективніше залучалися для репрезентації протистояння інституту церкви.

Дослідження не є вичерпним, адже концепт МИСТЕЦТВО потребує подальшого аналізу, що відкриває широкі **перспективи** для проведення подальших наукових розвідок.

Література

Аскольдов С. А. Концепт и слово // Русская словесность. От теории словесности к структуре текста. Антология / Под ред. В. П. Нерознака. М., 1997. – С. 267-279.

Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – С. 668

Кубрякова Е. С. Концепт // Кубрякова Е. С., Демьянков В. З. и др. Краткий словарь когнитивных терминов. – М. : Изд-во МГУ, 1996. – С. 90-93.

Попова З. Д., Стернин И. А. Когнитивная лингвистика. Монография. – Воронеж, 2006. – 226 с.

Суржанская Ю. В. Проблема соотношения концепта и понятия в философском и научном мышлении : автореф. дисс. на соискание научной степени канд. философ. наук : спец. 09.00.01 «Онтология и теория познания» / Ю. В. Суржанская. – Томск : 2012. – 20 с.

Философский энциклопедический словарь / Гл. ред.: Л. Ф. Ильичев, П. Н. Федосеев, С. М. Ковалев, В. Г. Панов. – М. : Сов. Энциклопедия, 1983. – 840 с.

Merriam-Webster Dictionary. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/art>